

TÜRK AYDINININ ANADOLU'YA YÖNELİŞİNDE BALKAN SAVAŞLARI'NIN ROLÜ

Funda Selçuk Şirin*

Özet

Balkan Savaşları, Türk aydını üzerinde farklı açılardan travmatik etkiler bırakan bir savaştır. İstanbul'a yapılan yoğun göçmen akını, top seslerinin saraydan dahi duyulması halk ve aydınlar üzerinde derin izler bıraktı. Savaşın ve bölgeden geri çekilişin yarattığı sarsıcı etkinin örnekleri, dönem içinde kaleme alınan edebi eserlere, anılara ve basına hayli canlı bir şekilde yansdı. Savaş yılları özellikle Türk milliyetçiliğine yapılan vurgunun hat safhaya ulaştığı bir dönem oldu. İmparatorluğun böylesi çalkantılı bir dönemine tanık olan Cumhuriyet döneminin yönetici kuşağı da savaşın yarattığı olumsuz etkiden kendisini koruyamadı. Balkanlar'ın kaybedilmiş olması, aralarında Balkan topraklarında doğmuş olanların da bulunduğu bu kuşak için vatan kaybetmenin acısını en derinden hissettiren olay oldu. Bu acı ile elde kalan tek vatan olan Anadolu'ya tutunan Cumhuriyetin bu ilk kuşak yönetici elitlerinin Anadolu'ya yönelişi bir zorunluluğun da sonucuydu.

Anahtar Kelimeler: *Balkan Savaşları, Anadolu, Milli Kimlik, Türk milliyetçiliği, Türk aydını.*

Abstract

The Role of Balkan Wars on Turkish Intelligentsia's Drift to Anatolia

Balkan Wars left different traumatic effects on Turkish intelligentsia. Large mass of immigrants coming to İstanbul and the beats of cannons which was even audible from the palace affected deeply both the public and intelligentsia. The examples of shocking effects of war and retreat from the territory can be traced in the literary works, memories and journals published in that period. The years of war were a period in which the emphasis on Turkish nationalism was on the rise. The administrative generation of Republic, who once witnessed such a tempestuous period of Empire, could not protect themselves from the devastating effects of the war. The loss of Balkans was a grievous incident of losing home for the generation who had been born there. It was essential to get to Anatolia for the first generation governor elites of Republic as Anatolia was the only home to be kept.

Key words: *Balkan Wars, Anatolia, National identity, Turkish nationalism, Turkish intelligentsia.*

Giriş

Balkan Savaşları; dönem aydını, yöneticiler ve halk için vatan kaybetmenin acısını en derinden hissettiren savaş oldu. Savaş sonundaki

* Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kocaeli, fundaselcuksirin@gmail.com

kayıplar, halk ve aydınlar üzerinde farklı açılardan tesir ettiği gibi derin izler de bıraktı. Osmanlı-Türk aydın ve bürokratinin “*vicdanları kadar emin*”¹ oldukları bir bölgenin kaybedilmiş olması, travma etkisi yarattı. Bu etki, en canlı şekilde dönem içindeki edebi literatüre yansımıştır. Yaşananları anlatmak için kullanılan söylem ve kavramlar, savaşın yarattığı sarsıcı etkiyi ortaya koyar. Bu edebi literatürde Balkan Savaşları sonundaki durum, ağırlıklı olarak lekelenmek, milli bir onur yarası, bir felaket olarak değerlendirildi. Bu ifadeler, dönemin baskın söylemlerine örnektir ve farklı türden edebi metinlerde, gazete yazılarında sıkça kullanılmıştır². Savaşın acı bilançosu, kayıplar, göç ve topraklarını terk ederek yaşamları dramatik bir şekilde değişen insanlar, roman ve hikâyelerin temel konuları arasındadır³. Özellikle şiir, bu etkinin en canlı şekilde yansıdığı edebi türdür. Konu ile ilgili şiirlerde Balkanlı devletler ağır bir şekilde eleştirilir⁴.

İdeolojik bir savaş olarak değerlendirilen⁵ Balkan Savaşları'nın düşünsel alandaki en önemli etkilerinden biri, milli kültür inşası alanında görüldü. Savaşın yarattığı travma her alanda Türk milliyetçiliğine yönelişi artırmış, Anadoluçuluktan Halkçılığa hatta yayılcı ve irredantist Turancılığa kadar uzanan bir milliyetçilik yelpazesinin oluşmasına yol açmıştır⁶. Savaştan bir süre önce 25 Mart 1912'de kurulan Türk Ocakları ve Türk Yurdu Dergisi'nin faaliyetleri ile Türkçülüğün gelişiminde büyük bir ivme kazanılmaya başladı. 1913'teki Babıâli baskını ile iktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Fırkası'nın Türkçülük ideolojisini benimsemesi, milli kültür inşası sürecini hızlandırdı⁷. Balkan Savaşları'ndan sonra Türk milliyetçiliğinin canlanmasında bizzat savaşın yarattığı ağır ortam etkili oldu. Savaş yılları, olup bitenleri milliyetçi bir gözle takip edecek, dil, kültür ve ortak tarihe önem veren ve vurgu yapan bir kuşağın oluşmasına zemin hazırladı. Özellikle kayıplar ve imparatorluktan kopuş, bu kuşak tarafından büyük bir tepki ile karşılanmaya başladı. Bu kuşak, aynı zamanda savaşın belirlediği ortamda Anadolu'nun kapısını da aralayacak olan kuşaktır.

Balkan Savaşı Öncesinde Anadolu Algısı

Reşat Nuri Güntekin, Osmanlı-Türk aydınının Balkan Savaşları öncesindeki Anadolu algısını ortaya koyarken iki noktaya dikkat çeker.

¹ Uçarol, 1989, s.367

² Balkan Savaşlarının Türk aydını üzerindeki etkisi için bknz., Şirin 2013, s.679-703.

³ Ceyhan 2009a, s.119-287.

⁴ Duman 2005.

⁵ Tunaya 1988, s. 559.

⁶ Köroğlu 2004, s. 99-117.

⁷ Kushner 1979, s. 9-30; Sarımay 1994, s. 127-137; Arai 2003, s.112-123; Üstel 2004, s. 51-60.

Güntekin'e göre bu algıda hâkim durum, Anadolu'ya yapılan haksızlıktır. Zira Anadolu o güne kadar sadece bir asker ve zahire deposu olarak görülmüştür. Ancak Güntekin, Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya yönelik bir ilginin de gelişmeye başladığını yazar⁸. Balkan Savaşları öncesinde Anadolu, Osmanlı-Türk aydınının gündeminde pek de yer almaz. “*Milletin kendileri için Rumeli Türklüğü*” olduğunu Türklüğün sınırlarını bu tarihlerde ancak “*Bursa ve Eskişehir'e*”⁹ kadar uzatabildiklerini yazan Falih Rıfki Atay, kendi kuşağının Anadolu algısına ışık tutar. Bu kuşak için Anadolu, bir bütünlük duygusu vermez. Anadolu, Balkan Türkleri gibi kaynaşmayı başaramamış, soğuk bir diyardır¹⁰. Rumeli çocuklarının hayallerini dolduracak yer de değildir¹¹. Zira Anadolu bilinmezlik, karmaşa ve mağduriyettir.

Anadolu, yoğun bir şekilde olmasa da Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarından itibaren bazı aydın ve yazarlar tarafında zaman zaman gündeme getirildi. Bu metinlerde Anadolu, bozulmamışlığın ve samimiyetin mekânı olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlama, Anadolu'nun bilinmesinden tanınmasından esinlenerek yapılmaz. Durum, bir tepkinin ortaya konulmak istenmesi ile alakalıdır. İstanbul'un yönetimle özdeşleştirilmesi, Anadolu'yu mağdur olarak öne çıkarır. II. Abdülhamit döneminde Anadolu, yönetime tepkinin sesi olarak görüldü ve kullanıldı. Mısır'da 1902'de çıkarılan muhalif gazetenin adı bu nedenle Anadolu'ydu¹². Ancak Anadolu, aslında pek tanınmayan ve bilinmeyendir. Anadolu'nun sürgün yeri olarak görülmesi,

⁸ “Sene 1913; Büyük Muharebe eli kulağında O zamanın gençliği Osmanlı devletiyle beraber memleketi de bir uçuruma doğru götüren sebeplerden bazılarını yalan yanlış sezinlemeğe başlamıştı. Bunlardan biri Anadolu'ya yapılmakta olan haksızlıktı. Asırlardan beri bütün kuvvet İstanbul'a verilmişti. Devlet Adamları, iş adamları Anadolu'yu yalnız bir asker ve zahire deposu; idealist gençlik, ancak uzaktan sevilir, akşamın ve acının karanlık ve esrarlı bir evliyalar diyarı görüyordu. Balkan felâketinden sonra İstanbul'da bir kalkınma hareketi oldu; gazetelerde bazı yazılar yazıldı....Gençler, o zaman makale ile nasihatle pek Anadolu'ya rağbet edeceğe benzemezlerdi. Bazıları kalem kâtipliği filân gibi küçük bir işle İstanbul'da tutunamazlarsa ağlaya sızlaya yakın vilâyetlerden birine çıkarlar, orada dünyanın öbür ucunda sürgüne gönderilmiş gibi âhüzâr içinde vakit geçirirlerdi.” Güntekin 1968, s.81.

⁹ Atay 1963, s.73.

¹⁰ Falih Rıfki (Atay)1913a “Anadolu bize bir bütün duygusu vermezdi. Bölge lehçeleri birbirleri ile anlaşamayacak kadar farklı idiler. Konyalı Trabzonlu ve Bitlisli birbirleri ile Üsküplü, Manastır'lı ve Selanik'li Türkler gibi yoğrulup kaynaşmazdı. Anadolu İstanbul'dan adam süreceğimiz veya Arnavutluk'ta, Yemen'de yeniden on binlerce adam öldürmemiz gerektiği zaman hatıra gelirdi. Araplar da yerlerinden oynadıklarına göre Türklüğün son vatani artık o idi.”

¹¹ Aydemir 1995, s.54. Aydemir kuşağının Anadolu algısını şöyle tarif eder: “...Hayır, Anadolu Rumeli çocuklarının hayallerini dolduracak bir yer değildir. Bizim hayalimiz o günlere kadar Tuna'da Kafkasya'da Afrika'da Hint kapılarında dolaşmıştı. Bizim kafalarımızda yaşattığımız rüya bir cihan hâkimiyetiydi. Her birimiz bir cihangir olacaktık. İskender gibi, Yavuz gibi, Napolyon gibi.”

¹² Topçu 1999, s.8-9.

edebiyatçıların Anadolu'yu gezip görmeyişleri, Anadolu'nun yaşam ve sorunları ile ilgilenilmemiş olması, dikkatleri Anadolu'dan uzaklaştırmıştır. Bu durum en canlı şekilde edebi literatürde kendisini göstermiş uzun süre edebiyatın konusu, İstanbul ve çevresi olmuştur. Nabizade Nazım'ın Karabibik hikâyesi ile Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa romanı, Anadolu köylüsünü ele alan ilk iki çalışmadır. Bu iki eser dışında Anadolu'yu ele alıp köyü ve köylüyü gerçekçi açıdan işleyen üçüncü eser ancak 1919'da Refik Halit Karay tarafından yayınlanan Memleket Hikâyeleri olacaktır¹³.

Balkan Savaşı öncesinde Anadolu'ya yönelik ilgi bağlamında Tanin gazetesi önemli bir yere sahiptir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan gazete, muhabirlerinden Ahmet Şerif'i 1909'da Anadolu'ya göndermiştir. Ahmet Şerif'in Anadolu'nun farklı şehirlerinden gönderdiği mektuplar, son derece önemli tespitler barındırır. 1909'dan 1914'e kadar belli aralıklarda devam etmiş olan geziler, Bursa'dan başlayarak, Balıkesir, Isparta, Eskişehir, Ankara, Adana, Mersin, Bayburt, Karadeniz, Adapazarı, Bolu gibi oldukça geniş bir alanda yapılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra yapılan gezilerin öncelikli amacı, halkın Meşrutiyet'e doğal olarak İttihatçılara güvenip güvenmediğini anlamaktır. Ahmet Şerif, gözlemleri sonunda halkın meşrutiyete güvendiği ancak değişikliklerin etkisinin de pek hissedilmediği sonucuna varmıştır. Ahmet Şerif'in gezi notlarının önemi, Anadolu'nun sorunlarının ilk defa bu denli kapsamlı bir şekilde ortaya konmuş olmasıdır. Başta vergiler olmak üzere, ulaşım, sağlık, güvenlik ve eğitim alanındaki sıkıntılar üzerinde durulmuştur. Anadolu halkının kemikleşen problemi ise, eşrafın halk üzerindeki baskısı ve devlet memurlarıyla olan ilişkisidir. Ahmet Şerif, gözlemleriyle o güne kadar ki Anadolu algısını da değiştirmeye çabalar. Zira Ahmet Şerife göre, Anadolu yeni bir ümit kaynağı ve tazelikdir. İstanbul ise yıpranmış bir ruhtur. Ancak Ahmet Şerif, Anadolu'nun feryat içinde olduğunu da notlarına ekler¹⁴. Balkan Savaşı sonrasında da gözlemlerine devam eden Ahmet Şerif, bu tarihten sonra İstanbul'a karşı ezilen ve hor görülen Anadolu vurgusunu daha yoğun bir şekilde gündeme getirdiği gibi Anadolu'nun ana vatan olduğu yaklaşımını da ortaya koyar¹⁵.

¹³ Nabizade Nazım'ın Karabibik romanı, Antalya'nın Kaş ilçesine bağlı bir köyde geçer. Hikâyede köy yaşayışı ve köylü psikolojisi paylaşılacak istenir. Eser 1890'da yazılmıştır. Küçük Paşa romanı ise, Anadolu köylüsünün ele alındığı ikinci romandır. İstanbul'daki bir konağa Anadolu'dan gelen bir sütannenin davranışları üzerinden Anadolu insanı ve sorunları verilir. Küçük Paşa, 1910'da kaleme alınmıştır. Tepeyran'ın Anadolu'nun sorunlarıyla ilgilenmesi üzerinde Niğde'de doğmuş olması, ilköğrenimini olduğu gibi ilk memurluk yıllarını da burada geçirmesi etkilidir. Ceyhun 1996, s.8-22.

¹⁴ Ahmet Şerif 1999, s.251-252.

¹⁵ "Bizim memleketin garib kaderinden biri de, başşehirle taşraların birbirinden bütün bütün başka bir hayat içinde bulunmalarıdır. Gerçekten eğer gören, inceleyen bir gözle bakılırsa İstanbul'la

Savaşla birlikte başlayan dönem, mevcut Anadolu algısının değişmesine zemin hazırlayacaktır. Zira yaşanan tüm acı ve kayıplara rağmen dönem, edebi literatürde “bir uyanış, uyanma dönemi” olarak değerlendirildi. Aslında bu yaklaşım, Anadolu'ya yönelişin dinamiklerini barındırır. Pek çok edebi eserde yaşananlar karşısında gençler uyarılırken bu facianın unutulmaması, ders çıkarılması gerektiği vurgulanıyordu¹⁶. Bu uyanış çok yönlü olacaktır. Gençler, başta milli bilinç olmak üzere pek çok konuda uyanacakları gibi Anadolu'yu da yeniden keşif edeceklerdir. Artık Anadolu, milli kimlik inşasında, değişen vatan algısına paralel olarak uyanan gençliğin yeniden inşa edeceği yerdir. Bu yöneliş, Balkan Savaşları sonrasında hızla gelişen Türk milliyetçiliğin doğal sonucu olarak da değerlendirilmelidir.

Balkan Savaşı Yıllarında ve Savaş Sonrasında Anadolu Algısı

Balkan topraklarının kaybedilmesinden sonra gelişen ortamda, Türk milliyetçileri için iki yol belirmiştir. Ya elde kalan Anadolu ve Arap topraklarına yönelik bir vatanseverlik söylemi inşa edilecek ya da kayıpları telafi edecek şekilde Rusya'nın kontrolündeki Türklerin yaşadığı toprakları da içine alan Turan'a dayanan bir milliyetçilik anlayışı geliştirilecekti. Anadolu'yu merkez alan milliyetçilik savunmaya, eldeki sınırlar içinde gelişmeye dayanırken, Turancı siyaset ise; daha romantik kalacaktı. Ancak Anadolu merkezli bir milliyetçilik anlayışının savaştan hemen sonraki bu yıllarda sürdürülmesi pek de kolay olmayacaktı¹⁷. Zira durum bizzat mevcut Anadolu algısı etkilidir. Anadolu geridir, mağduriyetin yeridir. Anadolu halkı cahildir. Bu algı, Anadolu'ya dayalı bir milliyetçilik anlayışını inşa etmenin kolay olmayacağını, zaman alacağını da ortaya koyuyordu.

Balkan Savaşları'nın yarattığı ağır psikolojik durum ve travma imparatorluğun I. Dünya Savaşı'na girmesinde de etkili oldu¹⁸. I. Dünya Savaşı'nın İttihat-ı İslam ve Turan siyasetleri de aslında Balkan Savaşları sonundaki kayıplara karşı bir tepki olarak gelişti. Savaşın yarattığı özgüven kaybı, öncelikli olarak İttihat-ı İslam ve Turan siyasetleri ile giderilmeye çalışılacaktı. Turan kavramı, kayıpların telafisi noktasında sınırların eskisine

Anadolumuz'un pek az noktalarda temas ve ilişki durumunda buldukları görülecektir; bu da çoğunlukla menfaat ve ticaret işlerindedir. Hatta başşehirin başka bir hayatı, başka başka alemi vardır. O sanki apayrı bir memleketidir.” Ahmet Şerif 1999, s.438.

¹⁶ Halide Edip (Adivar) 1329; Falih Rıfki (Atay) 1913b; Falih Rıfki (Atay) 1913c.

¹⁷ Köroğlu 2004, s.146-147.

¹⁸ Tunaya 1989, s.592.

göre daha genişletilmesini gündeme getiriyordu¹⁹. Bu yaklaşım, aslında gençler arasında yeni bir ideal yaratmış ve savaşın açmış olduğu onur yararı bu ideal ile giderilmeye çalışılmıştır. Ancak aynı süreç Anadolu'nun Osmanlı-Türk aydınının gündemine gelmesini de sağlayacaktı. Zira bir müddet sonra Turan siyasetine karşı gelişen eleştirilerde de odak noktası Anadolu olacaktı.

Balkan Savaşı yıllarında Anadolu, ağırlıklı olarak bir asker ve zahire deposu olması bakımından önemlidir. “*Küstah ve kendini bilmez, düne kadar Osmanlı uşağı*”²⁰ olarak değerlendirilen Balkan milletleri karşısında Anadolu askerine güveniliyordu. Bu algının gayet canlı bir şekilde yansıdığı şiirlerden biri, Sadık Vicedani'nin Rumeli ve Anadolu şiirleridir. Anadolu ve Rumeli birbirleriyle dertleşen iki kardeştir. Karşılıklı konuşmada Rumeli daima talep eden Anadolu ise verendir, Rumeli'yi destekleyendir²¹. Anadolu aynı vericiliği ile Stephan Lauzan'ın anılarında da karşımıza çıkar. Balkan Savaşı yıllarında gazeteci olarak İstanbul'da bulunan Lauzan, cepheye sevk edilmek üzere Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen askerlerle görüşmüştür. Anadolu askeri, dingindir ve geride bıraktıkları için üzüntü içinde değildir. Lauzan, Anadolu askerinin bu özelliği nedeniyle imparatorluğun savaşın iki büyük aşamasından biri olan seferberlik sürecini kısa ve sorunsuz şekilde hallettiğini yazar²². M. Tahir, “Şehit Anası”²³ başlıklı öyküsünde, kocasını yine bir savaşta kaybeden Ayşe ninenin, tek oğlunu mutlu bir şekilde Balkan Savaşı'na göndermesi üzerinden Anadolu'nun daima devletin yanında olduğunu göstermek ister. Ancak kayıplarla birlikte mevcut Anadolu algısı da hem halk hem de aydınlar nezdinden yavaş yavaş değişmeye başlayacaktır. Savaşın yarattığı sarsıcı etki, kısa süre sonra vatan sevmenin nasıl kapsayıcı bir his olduğunu göstermiştir. Bu his içinde Anadolu'da yeniden ve daha farklı bir şekilde sevmeye başlanmıştır. Halide Edip(Adıvar), ilk defa vatan sevgisinin ne olduğunu en yakıcı şekilde o günlerde anladığını yazarken²⁴ aslında duruma ışık tutar.

Genç Kalemler Dergisi

¹⁹ Köroğlu, Turan kavramının daha sonraki yıllarda özellikle de I. Dünya Savaşı'nda yani şartlar zorlaştıkça bir fantazmaya dönüştüğünü belirtir. Bunun uç noktası Enver Paşa ve onun Kafkas Cephesi'ndeki faaliyetleridir. Köroğlu 2004, s.123-135.

²⁰ Arıkan 1989, s.173.

²¹ Duman 2005, s.141.

²² Lauzan 1990, s.33-35.

²³ Duman, 2005, s.242.

²⁴ “Milletime ve memleketime herhangi bir durum içinde kalbimdeki sevginin gerçek anlamını o günlerde anladım. Bu sevgini siyasal düşünceler, ideolojilerle hiçbir ilgisi yoktu. Bu sevgi herhangi bir ananın ilkel ve doğadan gelen elde olmayan kudret ve egemenliğini anlatıyordu.” Adıvar 1992, s.145-149.

Osmanlı-Türk aydınının Anadolu ve Anadolu insanı ile ilgilenmesine ve mevcut Anadolu algısının değişmesine zemin hazırlayacak olan önemli gelişmelerden biri, Genç Kalemler Dergisi ve yeni lisan hareketi oldu. Genç Kalemler, Kasım 1910 ile Ekim 1912 tarihleri arasında Selanik merkezli olarak faaliyetlerini sürdürdü²⁵. Ali Canip (Yöntem) ve Ömer Seyfettin'in öncülüğünde başlayan hareketin amacı, yazı dilini sadeleştirmek, halk diline yaklaştırmaktı. İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumi üyesi Ziya Gökalp'ın Genç Kalemler'e katılımı ile yeni lisan hareketi daha da güçlendi. Bu tarihten sonra Gökalp'ın "yeni hayat davası" ile "yeni lisan davası" da birleşmiştir. Yeni lisan hareketi ile halk ve aydın kültürleri arasında birlik kurmak amacıyla milli kültürün temeli sayılan Türk dili, yeni bir zihniyet ile işlenmeye başlandı²⁶. Genç Kalemler'in dil konusundaki ısrarı arkasında meseleye sadece basit bir edebiyat problemi olarak bakılmaması, dilin insanları bir birine bağlayan en önemli araçlardan bir olarak görülmesi etkiliydi. Ömer Seyfettin, dilli bir milletin varlığının yükseltilmesinin ve kendini kabul ettirmenin temel unsuru olarak değerlendiriyordu. Bir toplumun terakkisi için milli bir dilin öncelikli şart olduğuna dikkat çekiyordu²⁷. Ömer Seyfettin, yeni lisana uygun olarak yazdığı ve Balkanlar'da yaşananları yansıttığı hikâyelerini de öncelikli olarak Genç Kalemler'de yayınladı²⁸. Dilin sadeleştirilmesi ve anlaşılır kılınması yolundaki çaba, halkın diline inilmesi ve halka ulaşılması gerektiği düşüncesi üzerinden şekillenmiş ve gelişmişti. Siyasal alanda amacına ulaşmış olan Meşrutî düzenin toplumsal bir devrimle tamamlanması isteği, Genç Kalemler'in yeni lisan hareketi ve Gökalp'ın yeni hayat davasının da amacıydı. Aslında yeni lisan hareketinin basit bir dil sorununa indirgenemeyeceği yaklaşımı, Türkler arasındaki milli uyanışın farkında olan Batılılar tarafından da paylaşılıyordu. Paul Rizal'ın belirttiğimiz noktalara dikkat çeken ve son derece ilginç tespitler barındıran makalesi, Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanmıştır. Rizal de yeni hayatı ve yeni lisanı basit birer dil hareketi olarak değerlendirmez. Rizal'e göre her iki hareket de Türklerin uyanışının timsalidir ve temelinde ise, "milli bir ruh oluşturma ideali" yatmaktadır²⁹.

²⁵ Yöntem 1935; Alangu 1968; Yöntem 1962, s.2-4; Arai 2003, s.49-75.

²⁶ Sarıay 1994, s.102-103.

²⁷ Ömer Seyfettin 1327 a, s.26-28. Ömer Seyfettin milli bir dilin önemi şöyle açıklar: "Türkler ancak kuvvetli ve ciddi bir terakki ile hâkimiyetlerini mevcudiyetlerini muhafaza edebilirler. Terakki ise ilmin, fennin edebiyatın hepimizin arasında intişarına vabestedir. Ve bunları neşir için evvela lazım olan milli ve umumi bir lisandır. Milli ve Tabi bir lisan olmazsa ilim fen edebiyat yine bu günkü gibi bir muamma halinde kalacaktır".

²⁸ Ömer Seyfettin 1327b, s. 64-72; Ömer Seyfettin 1327c, s. 147-159; Ömer Seyfettin 1327d, s.3-27.

²⁹ Ögün 1993, s.26-31.

Milli bir dil ve milli bir edebiyat, millet olmanın bir gereği hatta temeli olarak değerlendirildiği gibi halka doğru gitmek de milli bir dil ve edebiyatın öncelikli şartı olarak görülüyordu³⁰. Yeni lisan, Türkler için vatani kurtarmak yolunda, yeni bir hayat meselesi olarak ele alınıyordu. Zira yeni lisan, hem gençleri hem de vatani kurtaracaktır. Bu çerçevede Anadolu'ya da dikkat çekiliyordu. Harap ve bitap durumunda olan Anadolu, eski lisanla kurtarılamazdı. Yeni lisan, Anadolu'nun kurtuluş kapısını da aralayacak bir araçtır³¹. Genç Kalemler sütununda yeni bir dil üzerinden vatanın ve bir milletin kurutuluşuna yapılan vurgu, aslında dilin bir iletişim aracı olarak "biz" in inşasındaki önemli unsurlardan bir olmasıyla ilgiliydi. Dil, ulus inşasında kolektif bir kimliğin oluşumunda "ötekenden" farklılaşmayı sağlayan en temel unsurlardan biridir. Zira dergide kısa süre sonra dil üzerinden yapılan vurgularla paralel bir şekilde tarih ile ilgili yayınlar da yapılmaya başlanacaktır. Özellikle İslamiyet öncesi Türk tarihi ile ilgili yayınlar giderek yoğunlaşacaktır. Tarih de ulus inşasında "biz" in yaratılmasında en az dil kadar önemli bir araçtı. Ömer Seyfettin'in, Balkan milletleri arasındaki milli uyanışa dikkat çekmesi, bu uyanışa zemin hazırlayan önemli dinamiklerinden biri olarak dili ön plana çıkarması, Genç Kalemler'in dil ve tarihe yönelik hassasiyetini açıklayacak niteliktedir.

Gençler Kalemler, dilin genç kuşakları uyandıracak en önemli araç olduğu noktasında hem fikirdiler. Bu bakımdan da yeni lisan davası basit bir dil sorunu olmanın çok ötesinde idi. Aslında Gökalp'ın harekete katılması ile birlikte dergi sütunlarında yer almaya başlayan yeni hayat, yeni lisanı da kapsayacak şekilde genişledi. Yeni lisan, yeni hayata ulaşmanın yoluydu. Yeni hayat, yeni milli bir toplum inşası çağrısıdır³². Yeni hayatın anahtar kelimelerinden biri "uyanmaktır". Zira dönemin bir uyanış dönemi olarak değerlendirilmesi üzerinde bu algı etkili olmuştur. İnci Enginün'ün de belirttiği gibi Tanzimat sonrası Türk edebiyatında uyanma, hem kelime hem kavram olarak sık geçmekle birlikte Ömer Seyfettin'in yazılarındaki kadar uyarıcı değildir. Ömer Seyfettin Türklerin büyük bir düşmanlık ile çevrili olduklarını ve bundan kurtulmaları için dillerine sarılmaları gerektiğini savunur³³. Gençlerin güçlü bir etki ile uyanmasının zorunluluğu Ömer Seyfettin'in hem Genç Kalemler'deki yeni lisan yazılarında hem de hikâyelerinde ana temadır. Gençler, Balkan milliyetçiliği karşısında uyanmaya, uyanık olmaya çağrılır. Milli bir dil ve edebiyat, yeni milli hayatın ve gençlerin milli bilinç ile uyanmasını sağlayacak araçtır. Aslında "uyanma" Türk milliyetçiliği için

³⁰ Ali Canip (Yekta Bahir) 1327a, s.72-77.

³¹ Ali Canip-Ziya Gökalp 1327, s.26.

³² Ali Canip 1327b, s.47, 50-52; Ali Canip, (Yekta Bahir) 1327c, s.99-103; Odabaşı 2006, s.287-292.

³³ Enginün 2010, s.102.

olduğu gibi Türk aydınının Anadolu'ya yönelişini de açıklayacak anahtar kavramdır. Uyanan gençlik, Türk'ün öz yurdunun yani Anadolu'nun ve Anadolu halkının farkına varacaktır. Genç Kalemler'in başlatmış olduğu yeni lisan ve yeni hayat hareketi, halka doğru gitmenin zorunluluğunu böylece ortaya koyarken diğer taraftan da Anadolu'nun keşif edilmesi ve Anadolu'nun fark edilmesinin zorunlu olduğunu göstermeye çalışıyordu. Böylece yeni hayatın dinamikleri de belirginleşmeye başladı. Yeni (milli) bir dil, yeni (milli) bir hayat, yeni bir vatan (ana yurt) üzerinden toplumu inşa etmek. Yeni hayat, Türk hayatıdır. Yeni lisan da Türk lisanıdır³⁴. Milli Edebiyat akımı, çöken devletin halkını ulusal bilinç etrafında bir arada tutma gayretinin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir.

Balkanlar'daki gelişmeler ve bölgenin kaybı, halk ve aydınlar üzerinde ciddi bir ümit kırıklığına ve özgüven kaybına neden olmuştu. Ömer Seyfettin'in Mehdi adlı hikâyesi bu özgüven kaybı ve ümit kırıklığının en canlı şekilde yansıdığı metinlerden biridir³⁵. Balkan Savaşı sonundaki bu ümit kırıklığı içinde Anadolu ortaya çıkar. Aslında bu yılların edebi metinlerinde Anadolu, Balkan faciası sonunda sığınıla yeni vatandır. Anadolu vurgusu, ağırlıklı olarak yaşanan göçle bağlantılı bir şekilde ortaya konuyordu. Anadolu zorunlu vatandır. Uzaktır, bilinmeyendir. Göç edenlerin korku, telaş ve kederini taşıdığı, Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin zulmünden kaçarak sığındığı son vatan toprağıdır Anadolu. Bu durum Ömer Seyfettin, Raif Necdet ve Aka Gündüz'ün edebi üretimine yansımıştır. Aka Gündüz, Tanin gazetesinde yayınladığı Darü'l Harpten Mektuplar başlıklı köşe yazılarında da bu vurguları öne çıkarıyordu³⁶.

Genç Kalemler'le başlayan Milli Edebiyat akımı ile amaçlanan, halkı edebiyat yolu ile uyandırmak ve aydınlatmaktır. Bu bağlamda Anadolu için de edebiyat iyi ve güçlü bir alan oldu. Değişmeye başlayan Anadolu algısı, ilk olarak edebiyatta kendine yer bulduğu gibi Anadolu'nun Türk milletinin öz vatani, kök ve kültürün kaynağı olduğu ve tanınması gerektiği söylemi, yine öncelikli olarak edebiyat aracılığıyla gündeme getirildi. Mevcut Anadolu algısının değiştirilmesi açısından edebiyat iyi bir araç oldu.

Halka Doğru Hareketi ve Dergisi

³⁴ Genç Kalemler'in Turan vurgusu belirgin ve derinlikli değildir. Turan'a yönelik vurgular ağırlıklı olarak dil ve bununla ilintili olarak kültürel özellikler taşır. Zira derginin Turan anlayışı, bütün Türkler için olmaktan öte Osmanlı Türkleri içindir. Birliği sağlayacak olan yegâne unsur da Osmanlı Türkleridir. Selanikli Genç Kalemler'in kesin hatlarla çizilmemiş olmakla birlikte tarihsel uzamı Rumeli ve Anadolu'dur. Genç Kalemler'in bu yaklaşımı üzerinden Anadolu'ya yönelişin de zemini hazırlanmış oldu. Odabaşı 2006, s.137-147.

³⁵ Ceyhan 2009b, s.1809.

³⁶ Aka Gündüz 1913.

Balkan Savaşı yıllarında ve sonrasında toplumsal ve siyasal hareketler üzerinde etkili olan diğer bir oluşum da Halka doğru hareketi ve Halka Doğru dergisi oldu. Halka doğru hareketi, Nisan 1913'te Ziya Gökalp'ın öncülüğünde Türk Ocağı'nın desteği ile çıkarılan Halka Doğru Dergisi ile yaygınlaştı. Dergide dönemin ünlü pek çok ismi bir araya geldi³⁷. Yusuf Akçura, o güne kadar yanlış anlaşıldığını belirttiği halka doğru hareketinin amacını, "halkla halkı seven okumuşlar arasında bir muhabbet odası bir müzakere olmak"³⁸ şeklinde ifade eder. Akçura, yazılarında ağırlıklı olarak halkın önüne düşüp ona yol gösterecek aydına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekiyordu.

Halka doğru gitmek bağlamında Genç Kalem'lerde başlatılan dilde sadeleşme akımı ile öncelikli olarak aydın halk kopukluğunun giderilmesi amaç edinildiği gibi Halka Doğrucular da temelde bu kopukluğu gidermek arzusundaydı. Milleti yükseltmek için halkın yükseltilmenin gereğini savunan Gökalp, halkın teşkilatlanmasının önemine vurgu yapıyordu³⁹. Bu yaklaşım, Anadolu'nun ön plana çıkması ve zamanla merkeze alınmasına zemin hazırladı. Osmanlı-Türk aydını halka doğru gitmek için de Anadolu'yu keşfetmek ihtiyacı ile yüzleşti. Yeni lisan ile halka ulaşmak kolaylaşacağı gibi halka milli bir bilinç de verilebilecektir. Genç Kalemler'den sonra meşaleyi Halka Doğru Dergisi devir almıştı. Satı Bey, gelinen noktada yapılması gerekenin halk arasında vatan fikri ve vatan muhabbetinin kuvvetlendirmesi olduğuna işaret ederek aslında sorunu da ortaya koyuyordu⁴⁰. Halka Doğrucular, Satı Beyin, genç kuşak için en büyük eksiklik olarak gördüğü vatan sevgisini yaygınlaştırmak istiyordu.

³⁷ Toprak 1984, s.70; Halide Edip, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Celal Sahir, Hüseyinzade Ali, Hamdullah Suphi, Akil Muhtar, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehmet Emin gibi isimler derginin çatısı altında toplandı. Özden 2011, s.112.

³⁸ "Halktan muradımız köylülükte yaşayan az toprak sahibi, yahud büsbütün topraksız rençberler, sonra şehirlerde geçinen ufak esnaf ve gündelikçi ameleler, ırgatlardır" Akçuraoğlu Yusuf 1329a, s.169.

³⁹ Akçuraoğlu Yusuf 1329b, s.177-178; Ziya Gökalp 1329a, s.107-108; Ziya Gökalp 1329b, s.148-149.

⁴⁰ Bu acı felaketler "-belki onlar kadar acı- olan bir hakikati artık hiç şüpheye imkân bırakmayacak derecede bedihî bir hâle getirdi; herkese gösterdi ki: bizde vatan muhabbeti pek zayıf, vatan fikri pek müphemdir. Onun için bugün, her Osmanlıya düşen vâzifelerin en ehemmiyetlilerinden birisi -şüphe yok ki- evvelden kendi zihninde ve kalbinde mevcûd olan *vatan fikri*'ne ve *vatan muhabbeti*'ne vuzûh ve kuvvet vermeye, sonra da vatandaşlarına - kardeşlerine, arkadaşlarına, çocuklarına, şâkirdlerine, kâri'lerine- kuvvetli ve vâzih bir vatan muhabbeti telkin etmeye çalışmaktır. Bu vazîfeyi ifâ etmek için vatani anlamak ve anlatmak, sevmek ve sevdirmek için -şimdiki felaket zamânlarından daha müsâ'it bir zamân olamaz. Çünkü felaketlerin pek büyük bir kuvvet-i ikâziyyeleri, pek mühim bir terbiyevîyyeleri vardır: onlar insânın kalbini deşerler; orada gömülü duran temayüllerin, hislerin en zayıf ve sönük olanlarını bile meydâna çıkartır, parlamalarını, yanmalarını, tutuşmalarını kolaylaştırır; onlara kuvvet, hararet, hâyat verirler." Satı Bey 1329, s.3-5.

Yusuf Akçura, da Balkan milliyetçiliği üzerinde halka doğru hareketinin ne kadar etkili olduğuna dikkat çekerek Türk milliyetçilerine Halka doğru hareketinin önemli olduğunu göstermek istemiştir⁴¹. Halk arasında özellikle de gençler arasında milli bilinç eksikliği öz eleştirisi, halka doğru hareketini beslediği gibi bu tarihlerden başlamak üzere Anadolu'nun vatanlaşması sürecine zemin oluşturacaktır. Milli bilincin oluşması amacıyla, tarihi vatana yapılan vurgu, Anadolu'nun tanınması zorunluluğunu ortaya çıkaracaktı. Halka doğrucular, siyasi alandaki inkılâbın halka gidilerek sosyal inkılâp ile tamamlanması gerektiğini savunuyordu. Bu amaçla aydın ile halkın özellikle de genç aydınların Anadolu ile buluşması teşvik ediliyor. Gençlerin Anadolu'ya gitmesi halkın dertlerine ortak olması isteniyordu. Halka Doğrucular, mevcut Anadolu algısını da değiştirerek Anadolu'yu velinimet olarak görülmeye başladılar⁴². Gençler arasında bu algının yerleşmesi için çabaladılar.

Yeni lisan hareketi için olduğu gibi halka doğru için de eğitim sihirli değnektir. Eğitimde millileşme tartışmaları da aslında bu çerçevede gündeme gelmeye başladı. Eğitimin en öncelikli amaçlarından biri, vatan sevgisinin tesis edilmesidir⁴³. Zira savaş sonunda yenilginin nedenlerini sorgulayan aydınlar, özellikle Osmanlı eğitim sistemini eleştirilerinin merkezine aldı. Balkan devletlerinin savaşı kazanmalarını sağlayan itici kuvvetin nitelikli bir vatansızlık duygusu aşıl原因an eğitim anlayışı olduğuna dikkat çekiliyordu⁴⁴. Eleştiriler ağırlıklı olarak vatandaşlık eğitimi üzerinde yoğunlaşıyordu. Savaş sonrası ortamda Türkçülüğün geliştirdiği vatan anlayışı, yurtseverliğin tanımının da değişmesine neden oldu⁴⁵. Başta Ömer Seyfettin olmak üzere Balkan devletlerin Osmanlı karşısında başarılı olmasının sırrı, Osmanlı askerlerinde olmayan ulusal bilinç olarak ön plana çıkarılıyordu⁴⁶. Anadolu halkı eğitim sayesinde cehaletten kurtulacak, milli bilinçle uyandırılacaktı. Bu durum mevcut Anadolu imajının değişmesini de sağlayacaktı⁴⁷.

⁴¹ “Atina’da tahsilini bitiren genç Osmanlı Rumları, Anadolu içerilerine dağılıyorlar, kasabalara, köylere kadar gidiyorlar, mektepler acıyorlar, hocalık ediyorlar, hekimlik ediyorlar, yani halka gidiyorlar, kendi halklarının, Rumların maddi hastalıklarına ilaç veriyorlar, manevi hastalık olan cehillerini gidermeye çalışıyorlar ve aynı zamanda umumi Helenlik (Yunanlılık) fikr-i millisini de aşıyorlar.” Akçuraoğlu Yusuf 1329c, s.237-238.

⁴² Sarıay 1994, s.199.

⁴³ Ergün 1996, s.9.

⁴⁴ Akyüz 2002, s.55.

⁴⁵ Üstel 2005, s.322.

⁴⁶ Şirin 2013, s.679-703.

⁴⁷ Halka Doğru dergisinde Nazım Bey’in yayınladığı hikâyede, İstanbul’a çok yakın bir bölgede Karamürsel’de yaşayan Mestan Ağa’nın okuma yazma bilmediğinden Balkanlar’da yaşananlardan haberdar olamadığına dikkat çekilmek istenir. Yazar, hikâyenin sonunda cehaletin içinde bulunulan ortamın en büyük tehlikesi olduğunu belirtir. Nazım 1913, s.58.

Halka Doğru dergisinin açtığı yol, Anadolu'ya çıkıyordu. Halk kültürün kaynağı olarak değerlendirilirken Anadolu ise, saf olan ve kök olarak ön plana çıkarılıyordu. Gidilecek yer Anadolu, aydının kavuşacağı halk ise, Anadolu halkıydı. Ziya Gökalp, ilerleyen yıllarda aydının saf ve kök olan halka medeniyeti götürerek ondan kültürü alması gerektiği yaklaşımını ortaya koyacaktı. Böylece halk yeniden keşif edileceği gibi aydın ile halk arasındaki kopukluk da giderilecekti. “Artık Türk olan bi-idrak değildi, o halktı, Anadolu'ydü ve ona itibarını iade zamanı gelmişti”⁴⁸. Balkan hezimetini bu hissiyatı körüklemişti.

Savaş öncesinde olduğu gibi savaş yıllarında ve sonrasında da Anadolu algısını belirleyen ilk durum, Anadolu'nun tanınmaması en az bunun kadar önemli olan ikinci bir husus da yanlış tanınmasıydı. Falih Rıfkı Atay, kendi kuşağı için en büyük eksikliklerden biri olduğunu düşündüğü “memleketi tanımama” durumunun vahim sonuçları üzerinde duruyordu. Zira bilgisizlik gençlerin kendi halkına “çürümüş, faziletlerini kaybetmiş” bir toplum olarak yaklaşmasına neden olmuştur. Henüz kendi topraklarını tanımayan pek çok gencin Avrupa'yı “görülmesi elzem bir cennet olarak” değerlendirmesi, buna karşılık Anadolu'dan irkilmesini tehlikeli bir durum olarak görüyordu. Gençlerin halkın ruhuna nüfus etmesi gerektiğine dikkat çeken Atay, gençleri Anadolu'yu tanımaya davet ediyordu. Zira kurtuluşun yol, Atay'a göre Anadolu ile birlikte olmaktan geçiyordu⁴⁹.

Halka gidilmesi gerektiğine dikkat çeken yayınlar, kısa süre sonra gençler üzerinde etkili olmaya başladı. Halka Doğru Dergisi'nin 19 Eylül 1329 tarihli sayısında gençlerin halka doğru gitmelerini sağlamak amacıyla bir gönüllü grup oluşturacağını haberi verilmişti⁵⁰. Balkan hezimetini, Halka Doğru Dergisi'nin yayınlarını da etkiledi. Dergiye, kaybın acı izleri yansıdığı gibi Anadolu vurgusu da kuvvetlendi. Elde kalan son vatan toprağı olarak Anadolu'ya hak ettiği değer ve ilginin verilmemesi durumu devam ederse Balkan topraklarının uğradığı felaketin benzerinin Anadolu'nun peşini bırakmayacağı hatırlatılıyordu⁵¹. Dergiye göre, Türklerin yeni Kızıl elması Anadolu olmalıdır⁵². Halka Doğru Dergisi yayınına son verdikten sonra aynı kadronun 12 Nisan 1913'te çıkarmaya başladığı Türk Söz'ü dergisi de dönem aydını

Tüccarzade Hilmi Bey de eğitimin önemine vurgu yapan isimlerdendir. Halkın eğitiminin tüm sorunları aşmada ilk ve öncelikli adım olduğunu bu bakımdan da her şeyden evvel, maarifin ilerlemesi ve genelleşmesinin gerektiğini savunuyordu. Tüccarzade İbrahim Hilmi 2000, s.8-9.

⁴⁸ Özden 2011, s.110.

⁴⁹ Falih Rıfkı (Atay)1913a; Falih Rıfkı (Atay)1913d; Falih Rıfkı (Atay) 1913f

⁵⁰ “Halka Doğru Gidenler” 1324, s.185-186.

⁵¹ Maraşlıoğlu 1329, s.238.

⁵² Abdülfeyyaz Tefvik 1329, s.34-35.

tarafından bir can simidi olarak görülen halkçılık şiarını benimsedi⁵³. Özellikle Balkan Savaşı tecrübesi, halka gitmenin onunla birlikte hareket etmenin ve halkın uyanmasının ne derece önemli olduğunu ortaya koymuştu. Birlikte hareket edilmesi gereken halk Anadolu halkıdır. Aydınım gideceği yer de Anadolu'dur⁵⁴. Zira gün geçtikçe bu durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktaydı. Türk Sözü Dergisi de yayınları aracılığıyla mevcut Anadolu imajını değiştirmeye çalıştığı gibi gençleri ve aydınları halkı tanımak için Anadolu'ya yönlendiriyordu.

Türk Yurdu Dergisi

Benzer vurguların savaş yıllarında ancak artarak savaş sonrasında yoğunlaştığı yayınlardan biri de Türk Yurdu Dergisi'dir. Dergi çevresinden halka doğru hareketine katkıda bulunan isimlerden biri, Parvus müstearıyla yazan Alexander Helphand'dır. Parvus, özellikle köycülüğe ve bu bağlamda Anadolu'nun önemine dikkat çekiyordu. Yıllardır vergi ve asker kaynağı olarak görülen Anadolu ve Anadolu köylüsüne farklı bir gözle bakmanın zamanı gelmiştir. Balkan Savaşı'nın devam ettiği günlerde kaleme aldığı yazılarında Parvus, Anadolu köylüsünün yaşam şartlarının zorluğuna da değinir⁵⁵. Parvus'a göre Osmanlı aydınının en vahim hatası, Anadolu köylüsünden uzaklaşmak olmuştur. Türk milliyetçiliğinin gelişmesi bakımından köylünün sorunu ile bu çerçevede de Anadolu ile ilgilenmenin önemine dikkat çeken Parvus, Balkan milliyetçiliğinin gelişiminin itici kuvvetini Sırp ve Bulgar milliyetçilerinin köylüyü yanına almış olmasında arar⁵⁶. Parvus, köylü meselesi ile sadece iktisadi bakımdan değil milliyetçilik bağlamında da ilgilenmiştir. Gençlerin halk ile buluşması yaklaşımı, Parvus'un temel argümanıdır. Anadolu ile buluşmak, onu tanımak zorunludur. Zira mücadele etmek isteyen gençler muhtaç oldukları kuvveti "*devleti kanıyla canıyla besleyen*" Anadolu'da bulacaktır⁵⁷.

Balkan savaşı sonunda Anadolu'nun önem kazanmaya başlamasıyla orantılı bir şekilde Halka Doğru ve Türk Sözü dergilerinde olduğu gibi Türk Yurdu Dergisi'nde de Anadolu ile ilgili yazıların sayısının artmaya başladığını görürüz. Bu yazılarda ağırlıklı olarak gençlerin Anadolu'ya gitmesinin gerekliliği ortaya konulduğu gibi Anadolu'ya yönelik ciddi bir imaj tamiri de yapıldı. Şehabettin Süleyman Bey, "Anadolu ve Gençliğin vazifesi" başlıklı yazısında gençlerin öncelikli görevinin Anadolu'yu bilmek, tanımak olduğunu

⁵³ Toprak 1995, s.39.

⁵⁴ Ömer Seyfettin 1330a, s. 1-3; Ömer Seyfettin 1330b, s.9-11.

⁵⁵ Parvus 1328a, s.56-57.

⁵⁶ Parvus 1928b, s. 264-65.

⁵⁷ Parvus 1329a, s.312-313; Parvus 1329b, s.385-386.

zira o güne kadar bildiklerinden farklı bir Anadolu ve halk bulacaklarını yazıyordu⁵⁸. Yine aynı yıllarda Fuat Sabit, Erzurum'daki gözlemlerini okuyucusuyla paylaşırken Anadolu ve Rumeli'nin bir Türk yurdu olduğunun altını çiziyordu⁵⁹. Artan Anadolu ilgisi ile paralel olarak Türk Yurdu, 1912'de bazı muhabirlerini Anadolu'ya göndermiştir. Abdülbaki Fevzi Bey⁶⁰, İzmit ve civarına yaptığı gezi izlenimlerini okuyucusu ile paylaşarak Anadolu ilgisini ateşlemeye çalışıyordu. Ispartalı Hakkı Bey, ise “Köyümden Geliyorum” başlıklı yazılarında benzer açıklamalarla gençleri göreve çağırıyordu⁶¹. Gençliğin öncelikli görevi, Anadolu'yu tanımaktır. Bu gezi notlarının yayınından önce Türk Yurdu Dergisi'nin, “Anadolu'ya Dair” başlıklı tanıtım yazısında Türk aydınının değişen Anadolu algısına ışık tutulur. “*Anadolu anamızdır. Onun altın başaklı memelerinden hayat emeriz*” denilen yazı da Anadolu'nun artık velinimet olarak algılandığını görebiliriz. Anadolu, İstanbul'u koruyan ve doyurandır. Aynı Anadolu, o güne kadar İstanbul tarafında ihmal de edilendir⁶². Ancak Türk Yurdu'nun ve Türkçü aydınların çabası ile bu durumu değiştirmeye ve Anadolu'ya itibarı iade edilmeye başlamıştır. Bu yazılarda öne çıkan söylemler, Anadolu'nun tanınmasının gerekliliği ve Anadolu'nun mukaddes vatan toprağı olduğuydu. Anadolu'nun tanınması, bilinmesi bir zorunluluk olarak gündemdedir. Anadolu'yu tanımak dönemin en baskın söylemlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Zira bilmek ve tanımak, Anadolu'yu vatanlaştıracaktır, aydını halkla buluşturacaktır.

Başta Genç Kalemler olmak üzere, Halka Doğru, Türk Söz ve Türk Yurdu dergilerinin yayınları gençler üzerinde etkili olmaya başladı. Başta bahsetmiş olduğumuz dergiler olmak üzere basın Türk milliyetçiliği ile iç içe geçmiş olan halka doğru hareketini beslemiştir. Etkili bir ideolojik araç olan basın aracılığıyla Türkçü aydınlar, kısa bir sürede ve en ucuz şekilde halka ulaşabildi⁶³. Basın adeta bir okul gibi okuyucuyu belli konularda yönlendirmeye ve bir kamuoyu oluşturma gücüne sahiptir. Türkçü aydınlar basının bu özelliğinden fazlasıyla yararlandı. Zira milliyetçi kuramların pek çoğunda dikkat çekilen konu, ulus inşasında (nation-building) iletişimin ve kitle iletişim araçlarının önemidir. Bireyin belli idealler ile donatılmasında ve o idealler için

⁵⁸ Şehabettin Süleyman 1328, s.175-176.

⁵⁹ Fuat Sabit 1328, s. 70-72.

⁶⁰ Abdülbaki Fevzi 1328a, s.410-411; Abdülbaki Fevzi 1328b, s.57-60; Abdülbaki Fevzi 1328c, s.60-61.

⁶¹ Ispartalı Hakkı 1332a, s.60-61; Ispartalı Hakkı 1332b, s.73-75; Ispartalı Hakkı 19332c, s.87-89; Ispartalı Hakkı 1332d, s.101-104. Anadolu'ya yapılan bu gezinin tamamı Türk Yurdu'nda yayınlanmadı. Bu gezi notları daha sonra kitap haline getirildi. Ispartalı Hakkı, 1971.

⁶² “Anadolu'ya Dair” 1332, s.59-60.

⁶³ Althusser 1989, s. 28-30.

harekete geçmesini sağlamak noktasında toplumsal iletişimin önemi büyüktür⁶⁴. Türkçü aydınlar da gençlere yeni idealler sunmak ve bu idealler doğrultusunda harekete geçmelerini sağlamak için dönemin en yaygın iletişim vasıtası olan gazete ve dergileri aktif şekilde kullandı. Toplumsal bir iletişim için ise, her şeyden önce belli bir dilin yaygınlaştırılması gerekiyordu. Zira dil üzerinden türdeş bir toplumsal kültürün inşası için zemin hazırlanmış olacaktı. Osmanlı Türk aydını, Anadolu'nun keşif edilmesini sağlamak, böylece mevcut Anadolu algısını değiştirmek için basını aktif bir şekilde kullandı.

1913'ten itibaren sayıları çok olmasa da sesleri pek gür çıkmasa da Anadolu'ya yönelik bir milliyetçilik isteği ve doğal olarak Anadolu vurgusu, belirginleşmeye başladı. Ancak özellikle 1914'ten sonra bizzat Türk Ocağı içinde ocağın faaliyet sahasına yönelik eleştiriler üzerinden Anadolu'ya yönelme ihtiyacı ve zorunluluğu daha net bir şekilde öne çıkarıldı. Bu isimlerden ilki Ahmet Ferit (Tek)'tir. Ahmet Ferit'e göre, Türk Ocağı'nın misyonunu yerine getirmesinin en öncelikli şartı, faaliyet sahasını Anadolu ile sınırlamasıdır. Böylece Anadolu'ya dayanan bir milliyetçilik anlayışına dikkat çekildiği gibi bunun zorunluluğunu ortaya konuluyordu⁶⁵.

Çanakkale deniz savaşının devam ettiği günlerde Türkçü aydınlar arasında Turan siyasetine yönelik eleştiriler daha da arttı. Genel merkeze yakın olanlar Türkçüler ile İttihatçı olmayan Türkçüler, Turan siyasetine farklı yaklaşıyordu ve çatışma halindeydiler⁶⁶. Savaşın ağırlaşan koşulları altında Türkçü aydınlar, Turancılık-Anadoluculuk tartışmasını gündeme taşıdı. İlk sinyallerini Çanakkale Savaşı günlerinde İstanbul'un terk edilmesi ihtimali üzerine veren Anadolucu yaklaşım, savaş boyunca kuvvetlenerek devam edecektir⁶⁷. Türk Ocağı çevresinden İzmir şubesi başkanı Necip Türkçü, bu tarihlerde Anadolu vurgusunu en kuvvetli şekilde yapan isimlerdendir. Necip Türkçü, 1915'te Türk Ocağı'nda verdiği konferanslarda milli ve hissi yönlerden Turanın vatan sayılamayacağını söyleyerek gençler arasında Anadolu'ya dayanan yeni bir milli bilincin uyandırması gerektiğini savunuyordu⁶⁸.

⁶⁴ Hayes 1995, s.126-127; Ayrıca bkz. Gellner 1998; Anderson 1995; Bilgin 1995; Smith, 2004; Hroch 2011.

⁶⁵ Erol Köroğlu, Ahmet Ferit (Tek)'in bu uyarıcı yazısının geç kalmış bir yazı olduğunu zira Turan'ın Türkçü gençlerin bir hayali olmaktan çıkıp Enver Paşa açısından devlet politikası haline geldiğine belirtir. Köroğlu 2004, s.150-151.

⁶⁶ Beyatlı 1986a, s.31-36.

⁶⁷ Köroğlu, Ziya Gökalp'ın da 1917'de Turan siyasetini de facto olarak terk ettiğini yazar. Köroğlu 2004, s.234; Ülken, memleketçilik akımının ilk tohumlarının 1917'de Türk Ocağı içindeki büyük Türkçülüğe karşılık küçük Türkçülük ve ya Türkiyecilik şeklinde belirginleşen tartışmalarla atıldığını belirtir. Ülken 1992, s.477-482.

⁶⁸ Olgun 1971, s.41; Huyugüzel 1988, s.74.

Anadolu vurgusunu daha kuvvetli bir şekilde ön plana çıkaracak olan Turan eleştirisi ise savaş yıllarında 14 Haziran 1918'de toplanan Türk Ocağı Genel Kongresi'nde Ocak Nizamnamesi'nin ocağın faaliyet sahasına dair açıklamaların yer aldığı 2. maddesinin değiştirilmesine dair tekliflerde de ortaya çıktı⁶⁹. Değişiklik tasarısı üzerinden başlayan tartışmalar, özellikle Türk Ocağı'nın faaliyet sahası "bilhassa Türkiyadır" açıklaması üzerinde yoğunlaştı. Açıklamanın nizamnamede yer almasını isteyen Türkçüler, ocağın faaliyet sahasını Anadolu ile sınırlamak istiyordu. Bu tasarı, Nüzhet Sabit⁷⁰ ve Halide Edip gibi isimler tarafından hararetle savunuldu⁷¹. Her iki isim tarafından da Anadolu Türklerinin herkesten daha çok yardıma muhtaç olduğu üzerinde ısrar edilerek Anadolu'yu temel alan bir milliyetçilik yaklaşımı orta konuyordu. Ancak tüm tartışmalara rağmen, toplantı sonunda "bilhassa Türkiya" ifadesinin kaldırılması kararı alındı⁷².

Turan siyasetine yönelik eleştiriler Balkanlar'daki kayıpların telafi edilmesini sağlayacak gelişme olarak görülen I. Dünya Savaşı yıllarında yoğunluk kazandı. Yahya Kemal (Beyatlı) ve Kazım Karabekir de⁷³ Turan siyasetini eleştiren isimler arasındadır. Her iki isimde Turan ve Panislamizm siyaseti yerine Anadolu'yu merkez alan bir milliyetçilik anlayışı benimsemeye başladıklarını yazmıştır. Yahya Kemal, ne sebeple olursa olsun halkı ile yabancılaşmış olan aydına, dönmeleri gereken yerin 'anne millet' olduğunu hatırlatır⁷⁴.

⁶⁹ Değiştirilmesi istenen madde şuydu: "Cemiyetin maksadı, akvâm-ı İslamiyye'nin bir rûkn-i mühimi olan Türklerin milli terbiye ve ilmi içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla, Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır." Komisyon bu maddenin "Ocağın maksadı, Türklerin harsi birliğine ve medeni kemâline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiya'dır" şeklinde değiştirilmesini teklif etti. Üstel 2004, s.94-111.

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için Okay 2001.

⁷¹ Hilmi Ziya Ülken, Nüzhet Sabit'in ilk hedefinin Anadolu'yu kurtarmak olduğunu yazar. Türk Uşağı adlı basılmamış tiyatrosunda "sizler beyaz ayın canlı çiçekleri, Anadolu'da köklerin Anadolu toprağında kuvvet bulun" diyen Nüzhet Sabit'in vatan derken zulüm altındaki Anadolu'yu kast ettiğini yazar. Ülken 1992, s.342-343.

⁷² Üstel 2004, s.80-100.

⁷³ Kazım Karabekir 1994, s.37-81

⁷⁴ Beyatlı 1986a, s. 132-135. Yahya Kemal, Siyasi ve Edebi Portreler kitabının Ziya Gökalp'a ayırdığı bölümde, Doktor Nazım aracılığıyla Gökalp'la tanıştığı yıllarda Türkçülüğe daha farklı yaklaştığını yazar: "...Nazım Bey'in Abdülhamit devrinde Paris'teki muhitimizde tanıdığı müfrit Türkçü değildim. Hayalini Türkçülüğe ilk kaptıran her Türkün gördüğü Turan rüyasından uyanmışım. İrk birliği gibi ve saf menşe'lerimize rücû gibi ilk şedid arzularımız bahsinde uslanmışım, kendi vatanımızın o zamanki siyasi hudutları içinde bir Türklüğe razı olmuşum, bin yıl evvelini kable't-tarih sayarak, bin yıldan beri kökleştığımız Anadolu ve Rumeli topraklarında daha küçük mikyasda bir Türkçülüğe meyl etmişim." Beyatlı 1986b, s.12.

Halide Edip, “Evimize Bakalım Türkçülüğün Faaliyet Sahası” başlıklı yazısı ile Türk Ocağı Kongresi’ndeki tartışmayı kamuoyuna açma gereğini hissetti. Herkesin evvela kendi evini imar etmesi gerektiğini söyleyen Halide Edip, her açıdan önceliğin Anadolu’ya verilmesi gerektiğini savunuyordu. Halide Edip, önemli bir hususun altını çiziyordu. Türkçü pek çok gencin savaş meydanlarında Anadolu ve onun gerçeği ile tanışma imkanı bulduğunu ve bu ruh hali ile uyanan gençlerin öncelikli olarak memleketlerini aydınlatmaları gerektiğine dikkat çeken Halide Edip, gençler için tek bir rota öneriyordu o da Anadolu’yu⁷⁵. Aslında bu açıklama, Osmanlı-Türk aydınının Anadolu’ya yöneliş süreci bağlamında son derece açıklayıcıdır. Zira aydını Anadolu insanını ilk olarak savaş meydanında tanır. Aslında Halide Edip, okuyucularıyla kişisel tecrübelerini paylaşmıştır. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalışan Halide Edip, Anadolu’dan gelen gençleri yakından görerek onların olgunluğu, sabrı ve kuvveti karşısında duyduğu hayranlığı *Mev’ud Hüküm* adlı eserinde ele almıştır⁷⁶. Halide Edip de Anadolu halkını gerçek anlamda savaş meydanında tanımıştır. Benzer bir tecrübeyi yaşayan Falih Rıfkı Atay, *Ateş ve Güneş*’te savaş meydanında Anadolu’nun farklı yerlerinden gelen gençlerle tanışmasının Anadolu algısını nasıl değiştiğini anlatır. Atay, çöldeki tecrübesi sonunda Anadolu’yu tanımama durumunun, kendi kuşağı için ne derece vahim bir boyut aldığını fark etmiştir⁷⁷. Atay, Anadolu insanının çöl karşısında gösterdiği bu muazzam mücadelenin unutulup gitmemesi için *Ateş ve Güneş*’i yazmıştır. *Ateş ve Güneş*’in önemli özelliklerinden biri; Osmanlı-Türk aydınının değişmeye başlayan Anadolu algısını da yansıtmasıdır⁷⁸.

Halide Edip’in Anadolu’ya dikkat çeken açıklamaları, Fuat Köprülü tarafından sert şekilde eleştirildi. Fuat Köprülü, *Yeni Turan* kitabının yazarı olduğunu hatırlattığı Halide Edip’i eleştirirken dış Türklerle bağların

⁷⁵ Halide Edip (Adivar) 1334a.

⁷⁶ Halide Edip (Adivar) 1918.

⁷⁷ Atay 1918, s.8-9.

⁷⁸ Ceyhun 1996, s.23-25. Demirtaş Ceyhun’unun değerlendirmeleri hem Atay, hem de Halide Edip’in durumuna ışık tutar. Ceyhun, Osmanlı aydınının halkıyla yani Anadolu insanı ile karşılaştığı ve uzun süre birlikte olduğu tek yerin kışla olduğunu ve aydının halkını emir-komuta ilişkisi içinde tanıdığını belirtir. Ceyhun aynı zamanda Yemen, Taif ve Fizanı kaybeden yetkililerin, aydınları Anadolu’ya sürmesinin yani sürgünün de Anadolu’nun tanınmasında etkili olduğunu yazar. Bu nedenle de sürgünler aydınlar için ceza olmaktan çıkmaya başlamıştır. Ceyhun bu duruma örnek olarak şevket Süreyya Aydemir’i verir. Aydemir’in daha önce Subay olarak tanıdığı Anadolu halkını Afyonkarahisar hapisanesinde sürgün olduğu günlerde Anadolu halkı ile eşit koşullarda karşılaştığını ve gerçek Anadolu insanın tanıma imkanı yakaladığını yazar: Koğuşların iç hayatı monoton, fakat enteresandı. Anadolu’nun nabzı bu koğuşta çarpıyordu. Biz bin yıldır sahiplendiğimiz bu topraklara galiba henüz yerleşmemiştik” ifadesini de bu durumun yansıması olarak değerlendirir. Ceyhun 1996 s.25.

koparılmamasını savunuyordu⁷⁹. Halide Edip, cevap yazısında bir kez daha Türklük için tek kaynağın Anadolu olduğuna dikkat çekerek, aydınların faaliyet sahasının öncelikli olarak Anadolu olması gerektiğinin altını çizdi⁸⁰.

Anadolu'ya vurgu yapan bu yaklaşımlar, Balkan Savaşı sonunda başlayıp, I. Dünya Savaşı ile birlikte Arap coğrafyasının da kaybıyla artarak devam etti. İzmir'de İzmir Valisi ve aralarında Celal (Bayar)'ın da bulunduğu İttihatçıların girişimi ile Halka Doğru Cemiyeti Kuruldu⁸¹. Hemen savaştan sonra, 18 Mart 1919'da Halide Edip'in başkanlığında faaliyete geçen Köycüler Cemiyeti, Anadolu'ya dair söylemleri sürdürdü⁸². Halide Edip'in, Anadolu'ya dair temel söylemi, Anadolu'yu tanımak ve bilmek gerektiğiydi. Hilmi Ziya Ülken'in çıkardığı Anadolu Mecmuası da bu bağlamdaki önemli yayınlar arasındadır. Derginin amacı, "Anadoluculuk mesleği oluşturmak amacına yönelik olarak hemen her alanda farklı çalışmalar yapmak" şeklinde ortaya konuyordu. Hareketin öncüleri, derginin ilk sayılarını "neden Anadoluculuk" sorusunu cevaplamaya ayırmışlardır. Anadolu'ya yönelmenin gerekçeleri açıklanmıştır. Anadolu'nun yılların ihmali ve horlanmışlığıyla tükendiği vurgulanırken onun gölgesinde yaşayanların bundan habersiz olduğu belirtilir⁸³. Anadoluculuk hareketi etrafında toplanan isimlerin tarihe yaklaşımı da önemliydi. Türk tarihinin başlangıcı Anadolu'daki Türk yerleşimine yani Malazgirt'e bağlanıyordu⁸⁴.

Balkan savaşları sonunda başlayarak Milli mücadele yıllarına kadar uzanan süreçte değişen Anadolu algısını Şevket Süreyya'nın satırlarında bulmak mümkündür: Şevket Süreyya Aydemir, süreç sonunda gelinen noktayı, "Anadolu ise birden sevildi. Eski devrin kasvetli Anadolusu "Kaba ve Görgü­süz Türkü" artık tarihe karışmıştı. Şimdi milletin adı Türk konuştuğu dil güzel Türkçe idi. Türklük, şerefli bir ululuktu. Vatana ise artık Osmanlı toprağı değil Türk yurdu deniliyordu"⁸⁵.

⁷⁹ Köprülüzade Fuat 1334.

⁸⁰ Halide Edip (Adivar) 1334b.

⁸¹ Tunaya 1988, s.389; Bayar 1967, s.1550-1552.

⁸² Üstel 2004, s.111.

⁸³ Bu eleştirilerde muhatap İstanbul'dur; zaman zaman Anadolu'nun kaniyla beslendiği iddia edilen bu şehre nefret kusulur, Türklüğün son mücadelesinde İstanbul bile Anadolu'ya cephe almıştır. Onlara göre, bu şer ve fesat yuvasını söndürmek Cumhuriyetin birinci vazifesidir. Şiddeti farklı olsa da bütün Anadolucuların vurgulama ihtiyacı duydukları bu tepki bir anlamda hareketin ortaya çıkma gerekçesini de açıklayıcıdır. Dergide yazılarda Ziyaeddin Fahri, Mehmet Halit, Hilmi Ziya, Necip Asım gibi isimler, tarihle ilgili yazılarda Mükremin Halil imzası dikkati çeker. Ülken 1992, s.477-482.

⁸⁴ Üstel 1993, s.51-55.

⁸⁵ Aydemir 1995, s.58.

Sonuç

Balkanlar'dan geri çekilişin yaratmış olduğu en ağır etki, özgüven kaybı oldu. Zira savaş öncesinde halkın ve yöneticilerin özgüveni zirvede iken savaş sonunda ciddi bir özgüven kaybının yaşandığına tanık oluruz. Balkan Savaşı, büyük acılara sebep olduğu gibi aydınlar arasında yenilginin nedenleri üzerinden bir sorgulamayı da gündeme getirdi. Osmanlı ordusunun neden yenildiği sorusuna, farklı ideolojik yelpazelerden değişik cevaplar verildi. Bu sorgulama aslında Anadolu'nun da kapılarını aralayacak olan dinamikleri barındırıyordu. Balkan Savaşı, başta siyasal olmak üzere sosyal, ekonomik ve düşünsel alanda önemli gelişmelere neden oldu. Savaşın bir hezimet ile sonuçlanması, halk ve aydınlar üzerinde sarsıcı etkiler bıraktı.

Balkan hezimetinin yarattığı özgüven kaybı ve ulusal onurda açtığı yara, Turana uzanacak bir milliyetçiliğe yönelişin temel tetikleyicisi olurken aynı zamanda Osmanlı-Türk aydınının unutulmuş Anadolu'ya ilgisini de sağladı. Balkan Savaşı sonundaki ortamda özellikle de İttihat ve Terakki'nin Türkçülüğü resmi bir ideoloji olarak benimsemesinin de etkisi ile Türk milliyetçiliği yükselişe geçti. Bu doğrultudaki yayınların etkisi ile yeni bir kuşak da yetişti. Zira Balkan Savaşları, bu kuşak üzerinde yarattığı etki ile milli kimlik inşası sürecinin en önemli gelişmelerinden biri oldu.

Osmanlı-Türk aydınının Anadolu'ya yönelişi de bu milli kültür inşası sürecinin önemli aşamalarından biridir. Balkan Savaşı sonrasında yaşananların etkisinin yansıdığı edebi literatür, kolektif hafızanın oluşmasında etkili oldu. Başta Genç Kalemler olmak üzere Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü dergilerindeki yayınlar ve Türk Ocağı vasıtasıyla yeni bir kimlik, yeni bir vatan tanımı ve algısı gündeme gelmeye başladı. Savaştan hemen sonra başlayan I. Dünya Savaşı yıllarında yükselecek olan Anadolu ilgisi, bu yeni vatan algısı ile şekillendi. Genç Kalemler'de başlayan yeni lisan hareketi, bu yeni kimlik anlayışının yeni ve milli dilinin çağrışımı idi. Yine aynı dergi sütunlarında Gökalp'in gündeme getirdiği Yeni hayat da milli bir hayat isteğinin habercisiydi.

Yeni lisan ve yeni hayat hareketleri halka gitmenin zorunluluğu ve gerekliliği üzerinde ısrarla duruyordu. Türk Ocağı'nın girişimi ile başlayan Halka Doğru hareketi bu süreci hızlandırdığı gibi Anadolu ilgisini de besledi. Her üç harekette özünde projektörün Anadolu'ya tutulması gerektiğini ortaya koyuyordu. Artık Anadolu'suz bir kurtuluş imkânı olmadığı, milletin kurtuluşunun Anadolu'dan geçtiği benimseniyordu. Anadolu'yu tanımak, Anadolu'yu bilmek, gençliğin vazifesinin Anadolu'nun sorunlarıyla ilgilenmek olduğu, gençlerin Anadolu'yu gezmeye teşvik edilmesi Anadolu ilgisi bağlamında dönemin baskın söylemleriydi ve değişmeye başlayan algının da ipuçlarını veriyordu. Zira bilinen Anadolu, ideallerindeki Anadolu'dan çok

uzakta kendilerine yaban bir yerdir. Bu bakımdan da her şeyden önce mevcut algının değiştirilmesi gerekiyordu.

Balkan Savaşı sonunda aydınlar arasında başlayan Anadolu ilgisi ve bu doğrultuda oluşturulan literatür, bir yanıyla da yeni bir Anadolu imajı oluşturma amacını taşıyordu. Balkan Savaşı yıllarına kadar ağırlıklı olarak asker, zahire ve vergi deposu olarak görülen Anadolu, aslında unutulmuştur. Aydınlar ve gençler için bir sürgün ve mağduriyet yeridir. Anadolu halkı ise, görgüsüz, kaba ve bi-idrakti. Aydın, Anadolu halkını ancak savaşta veya sürgünde tanıma imkânı bulmuştu. Ancak savaş sonunda başlayan Anadolu gezileri ve Anadolu'ya dair oluşturulan yeni literatür ile bu imaj tersine döndürülmeye çalışıldı. Artık Anadolu, gidilecek son vatan toprağı, kök ve öz vatandır. Anadolu halkı ise, kendisine gidilmesi, aydın ile kopukluğunun giderilmesi gereken öz halktır. Anadolu halkı bozulmamış olandır. Kültürün kaynağıdır. Anadolu, gelinen süreçte halk arasında bir aidiyet hissi yaratacak tarihi bir yurt olarak milli kimlik inşası sürecinin de önemli dinamiklerinden biri oldu.

Balkan Savaşı sonunda, Anadolu ilgisinin beslenmesinde olduğu gibi mevcut Anadolu imajının değiştirilmesinde eğitim önemli bir araç oldu. Anadolu halkının eğitimi sorunu, pek çok aydın tarafından temel sorun olarak görülüyordu. Milletın yükselmesi için Anadolu'nun yükselmesinin zorunluluğunu ortaya koyan aydınlar, eğitim aracılığıyla Anadolu'yu kalkındırmanın peşine düştüler. Eğitim, özellikle de vatandaşlık eğitimi, yeni vatan algısını besleyerek Anadolu'nun vatanlaşmasının sihirli anahtarı oldu. Eğitim genç kuşakların Anadolu algısını değiştirerek, onu Anadolu halkı ile de buluşturacaktı. Bu bağlamda özellikle dile ve tarihe önem verilmeye başlandı.

Anadolu ile ilgili literatür, aslında yeni bir milliyetçilik anlayışının da sinyallerini veriyordu. Zira savaş sonunda karşısında iki yol bulan Osmanlı-Türk aydın için Anadolu'ya dayanan bir milliyetçilik anlayış ilk dönemler çok cazip gelmemişti. Daha çok savaşın kayıplarını da telafi etme hissinden hareketle mevcut sınırları aşan bir Turan milliyetçiliğı arzulandı. Ancak gelişmeler, Osmanlı-Türk aydınını Anadolu'ya dayanan bir milliyetçilik anlayışını inşa mecbur kıldı. Türkçülükte olduğu gibi Anadolu'ya yönelik üzerinde de zorunluluklar belirleyici oldu. Aslında bizzat Türkçü aydınlar arasında Turancılığa getirilen eleştiriler de Anadolu vurgusu ön plana çıkarıyordu. I. Dünya Savaşı yıllarında bir fantazmaya dönüşen Turan, bizzat bazı Türkçü aydınlar tarafından eleştirilmeye başlandı. Turan karşısında öne çıkarılan ise Anadolu oldu. Anadolu'ya dayalı bir milliyetçilik anlayışı inşa edilmeye başlandı. Temelleri Balkan Savaşları sonrasında atılan, I. Dünya Savaşı yıllarında olgunlaşan Anadolu'ya dayalı milliyetçilik yaklaşımı, Arap coğrafyasının kaybıyla birlikte zorunluluk olarak aydının karşısına çıktı.

Osmanlı-Türk aydını Anadolu'yu yeniden keşfe çıkarken Anadolu halkı ise, kendini yıllarca hor gören, kaba, cahil ve köylü diye aşağılayan aydına karşı şüphe içindedir. Falih Rıfkı Atay, 1918'de Kanal Cephesi'nden İstanbul'a dönerken bir kuşağın da trajedisini yansıtabilecek açıklamalarda bulunur. Anadolu sığınılacak tek mekândır. Ancak Anadolu'nun İstanbul'a ve hükümete; *“hınç, şüphe ve güvensizlikle”* baktığını yazan Atay, İttihatçılar, *“yüz binlerce çocuğunu memesinden sökerek alıp götürdükleri bu anaya”*⁸⁶ kendileri ve pişmanlıklarından başka bir şey vermezler diyerek gelinen noktayı gayet açık bir şekilde ortaya koyar. Türk aydını pişmanlıkları ile Anadolu ve Anadolu halkına gider.

İmparatorluğun çalkantılı yıllarına tanık olan, Balkanların kaybıyla vatan kaybetmenin sarsıcı etkisi ile tanışan Cumhuriyet'in ilk kuşak yönetici ve aydınları, formasyonlarını bu sürecin şekillendirdiği ortamda ve dinamikler çerçevesinde aldı. Bu durum, aralarında Balkan topraklarında doğmuş olanların da bulunduğu Cumhuriyetin ilk kuşak yöneticilerini, başka kuşaklara göre daha fazla uyardı ve biletti. Cumhuriyetin ilk kuşak yönetici elitlerinin vatanın kaybedilme ihtimalini yüreklerinde taşımasının yarattığı etki, ulus devlet inşasına yansdı. İnşa sürecinde bazı uygulamalardaki katılığın kökenleri bu ağır tecrübede aranmalıdır.

⁸⁶ Atay 1918, s.101.

KAYNAKLAR

- Abdülbaki Fevzi 1328a Abdülbaki Fevzi, “Yurdumuzda Gördüklerim”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:24, (15 Teşrinisani 1328), Tutibay Yayınları, 2000
- Abdülbaki Fevzi 1328b Abdülbaki Fevzi, “İzmit”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:27, (4 Teşrinievvel 1328), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Abdülbaki Fevzi 1328c Abdülbaki Fevzi, “Adapazarı’ndan”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:27, (15 Teşrinisani 1328), Tutibay Yayınları, 2000
- Abdülfeyyaz Tefvik 1329 Abdülfeyyaz Tefvik, “Anadolu Yavrusu”, *Halka Doğru*, Yıl: I, Sayı: 5 (9 Mayıs 1329)
- Adıvar 1992 Halide Edip Adıvar, *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul, Atlas Kitapevi,
- Ahmet Şerif 1999 Ahmet Şerif, *Anadolu’da Tanin*, Cilt: I, Haz. Mehmed Çetin Börekçi, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Aka Gündüz 1913 Aka Gündüz, Darül Harpten Mektuplar, *Tanin*, 24-28 Şubat 1913, s..
- Akçuraoğlu Yusuf 1329a Akçuraoğlu Yusuf, “Halka”, *Halka Doğru*, Yıl:I, Sayı: 22 (5 Eylül 1329)
- Akçuraoğlu Yusuf 1329b Akçuraoğlu Yusuf, “Halka”, *Halka Doğru*, Yıl:I, Sayı: 23 (12 Eylül 1329)
- Akçuraoğlu, Yusuf 1329c Akçuraoğlu Yusuf, “Halka 5”, *Halka Doğru*, Yıl:I, Sayı: 31 (7 Teşrinisani 1329)
- Akyüz 2002 Yahya Akyüz, “Eğitim Alanında Aydınların Özeleştirisi ve Balkan Savaşları”, *Tarih ve Toplum*, No: 228, s.
- Alangu 1968 Tahir Alangu, *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul, May Yayınları,
- Ali Canip (Yekta Bahir) 1327a Ali Canip “Milli, Daha Doğrusu Kavmi Edebiyat Ne Demektir”, *Genç Kalemler*, Cilt: II, Numara:4 (26 Mayıs 1327)
- Ali Canip (Yekta Bahir)1327b Ali Canip, “Milli Lisan ve Milli Edebiyat”, *Genç Kalemler*, Cilt:2, Numara: 3 (6 Mayıs 1327)
- Ali Canip (Yekta Bahir) 1327c Ali Canip (Yekta Bahir) “Milli Edebiyat Meselesi I”, *Genç Kalemler*, Cilt:2, Numara 9 (19 Haziran 1327)
- Ali Canip ve Ziya Gökalp 1327 Ali Canip - Ziya Gökalp, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, Cilt: II, Numara:2 (27 Nisan 1327)
- Althusser 1989 Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, İletişim Yayınları,

Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşları'nın Rolü

- “Anadolu’ya Dair” 1332 *Türk Yurdu*, Yıl:4, Sayı 108, (21 Nisan 1332), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Anderson 1995 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler, Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları,
- Arai 2003 Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İstanbul, İletişim Yayınları,
- Arıkan 1989 Zeki Arıkan, “Balkan Savaşı ve Kamuoyu”, *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara, Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları, s.
- Atay 1918 Falih Rıfki Atay, *Ateş ve Güneş*, İstanbul.
- Atay 1963 Falih Rıfki Atay, *Batı Yılları*, İstanbul, Dünya Yayınları,
- Aydemir 1995 Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, İstanbul, Remzi Kitapevi,
- Bayar 1967 Celal Bayar, *Ben de Yazdım: Milli Mücadeleye Giriş*, Cilt: 5 İstanbul
- Beyatlı 1986a Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum Gençliğim Siyasi ve Edebi Hatıralarım*, İstanbul fetih Cemiyeti Yayınları
- Beyatlı 1986b Yahya Kemal Beyatlı, *Siyasi ve Edebi Portreler*, İstanbul, Fetih Cemiyeti Yayınları,
- Bilgin 1995 Nuri Bilgin, *Kolektif Kimlik*, İstanbul, Sistem Yayınları
- Ceyhan 2009a Nesime Ceyhan, “1911-1922 Yılları Türk Hikayesine Kaynak: Harp”, *Turkish Studies*, Volume, 4/11-II Winter s.
- Ceyhan 2009b Nesime Ceyhan, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikayesi (1908-1918)*, İstanbul, Selis Yayınları
- Ceyhun 1996 Demirtaş Ceyhun, *Türk Edebiyatındaki Anadolu*, İstanbul, Sis Çanı Yayınları,
- Duman 2005 Haluk Harun Duman, *Balkanlara Veda Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913)*, İstanbul, Duryap Yayıncılık
- Enginün 2010 İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı, Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, İstanbul, Dergah Yayınları
- Ergün 1996 M. Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri 1908-1914*, Ocak Yayınları, İstanbul
- Falih Rıfki (Atay) 1913a Falih Rıfki (Atay), “Anadolu Seyahatleri”, *Tanin*, 12 Temmuz 1913.
- Falih Rıfki (Atay) 1913b Falih Rıfki (Atay), “Türk Gücü”, *Tanin*, 8 Nisan 1913.
- Falih Rıfki (Atay) 1913c Falih Rıfki (Atay), “Hususi Mektepler”, *Tanin*, 5 Mayıs 1913
- Falih Rıfki (Atay) 1913d Falih Rıfki (Atay), “Günün Sonu”, *Tanin*, 14 Haziran 1913
- Falih Rıfki (Atay) 1913f Falih Rıfki (Atay), “Düşünceler”, *Tanin*, 1 Ağustos 1913
- Fuat Sabit 1328 Fuat Sabit, “Anadolu Duygularından”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:28, (29 Teşrinisani 1328), Ankara, Tutibay Yayın. 2000
- Gellner 1998 Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul, İletişim Yayınları

- Güntekin 1968 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, Cilt: I, İstanbul, İnkılap Yayınları
- Halide Edip (Adıvar) 1329 Halide Edip Adıvar, “Felaketlerden Sonra Milletler”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:40 16 Mayıs 1329, Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Halide Edip (Adıvar) 1334a Halide Edip (Adıvar), “Evimize Bakalım Türkçülüğün Faaliyet Sahası”, *Vakit*, 30 Haziran 1334
- Halide Edip (Adıvar) 1334b Halide Edip (Adıvar) “Türkiyacılık Yoktur”, *Vakit*, 23 Ağustos 1334
- Halide Edip (Adıvar) 1918 Halide Edip (Adıvar) *Mev’ud Hüküm*, İstanbul, Ayyıldız Matbaası, 1918
- “Halka Doğru Gidenler” 1324 “Halka Doğru Gidenler”, *Halka Doğru*, Sayı: 24 (19 Eylül 1324), ss. 185-186.
- Hayes 1995 Carlto J. H. Hayes, *Milliyetçilik: Bir Din*, Çev. Murat Çiftkaya, İstanbul, İz yayınları, 1995
- Hroch 2011 Miroslav Hroch, *Avrupa’da Milli Uyanış*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011
- Huyugüzel 1988 Ömer Faruk Huyugüzel, *Necip Türkçü*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- Ispartalı Hakkı 1332a Ispartalı Hakkı, “Köyümden Geliyorum”, *Türk Yurdu*, Yıl:4, Sayı 108, (21 Nisan 1332), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Ispartalı Hakkı 1332b Ispartalı Hakkı, “Anadolumuz: Köyümden Geliyorum’dan Nazifa Gelin”, *Türk Yurdu*, Yıl 4, Sayı: 109, (5 Mayıs 1332), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Ispartalı Hakkı 1332d Ispartalı Hakkı, “Anadolumuz: Köyümden Geliyorum’dan: Minasın Mesiresi”, *Türk Yurdu*, Yıl: 4, Sayı:111, (Haziran 1332), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Ispartalı Hakkı 19332c Ispartalı Hakkı, “Köyümden Geliyorum’dan Uzak Hatıralar, Uzak Köyler”, *Türk Yurdu*, Yıl:4, Sayı: 110, (19 Mayıs 19332), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Ispartalı Hakkı,1971 Ispartalı Hakkı, *Köyümden Geliyorum*, Haz. Şevket Aziz Kansu, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karabekir 1994 Kazım Karabekir, *Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdik*, İstanbul, Emre Yayınları
- Köprülüzade Fuat 1334 Köprülüzade Fuat, “Türkçülüğün Gayeleri”, *Vakit*, 16 Temmuz 1334 (1918).
- Köroğlu 2004 Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Propagandanan Millî Kimlik İnşasına*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Kushner 1979 David Kushner, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1876-1908)*, Çev. R. Ertem, F. Erdem, İstanbul, Kervan Yayınları

Türk Aydınının Anadolu'ya Yönelişinde Balkan Savaşları'nın Rolü

- Lauzan 1990 Stephan Lauzan, *Osmanlı'nın Bozgun Yılları hastanın Başında Kırk Gün Kırk Gece*, Haz. Seyfettin Ünlü, İstanbul, Beyan Yay.
- Maraşlıoğlu 1329 Maraşlıoğlu, "Mukaddes Kinler: Zaruri Bir Mukayese", *Halka Doğru*, Yıl: I, Sayı: 41 (6 Kânunusani 1329)
- Nazım 1913 Nazım, "Acıklı Bir Sohbet", *Halka Doğru*, No:8, (30 Mayıs 1913)
- Odabaşı 2006 İsmail Arda Odabaşı, *II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul
- Okay 2001 Cüneyt Okay, *Bir Meşrutiyet Aydını Nüzhet Sabit*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Olgun 1971 İbrahim Olgun, *Necip Türkçü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları
- Öğün 1993 Süleyman Seyfi Öğün, "Bir Avrupalı Gözüyle Türkçülük", *Tarih ve Toplum*, Sayı:114, (Haziran 1993)
- Ömer Seyfettin 1327a Ömer Seyfettin, "Yeni Lisan", *Genç Kalemler*, Cilt: II, Sayı: 1, (Nisan 1327)
- Ömer Seyfettin 1327b Ömer Seyfettin, "Pamuk İpliği", *Genç Kalemler*, Cilt: II, Sayı: 4, (Haziran 1327)
- Ömer Seyfettin 1327c Ömer Seyfettin, "Bomba", *Genç Kalemler*, Cilt: II, Sayı:9, (1327)
- Ömer Seyfettin 1327d Ömer Seyfettin, "Primo Türk Çocuğu", *Genç Kalemler*, Cilt:II, Sayı: 13, (Kanunuevvel 1327)
- Ömer Seyfettin 1330a Ömer Seyfettin, "Türk Sözü", *Türk Sözü*, Yıl: I, Sayı: I, (12 Nisan 1330)
- Ömer Seyfettin 1330b Ömer Seyfettin, "Halk Nedir", *Türk Sözü*, Yıl: I, Sayı: I, (18 Nisan 1330)
- Özden 2011 Mehmet Özden, "Bir Halkçı Münevverler Platformu: Halka Doğru Dergisi (1913-1914)", *Milli Folklor*, Yıl, 23, Sayı: 89, s..
- Parvus 1328a Parvus, "Devlet ve Millet", *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı: 27, (15 Teşrinisani 1328) Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Parvus 1329a Parvus, "Türk Gençlerine Mektup I", *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:41, (30 Mayıs 1329), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Parvus 1329b Parvus, "Türk Gençliğine Mektup", *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:45, (25 Temmuz 1329), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Parvus 1928b Parvus, "Köylüler ve Devlet", *Türk Yurdu*, Yıl:1, Sayı:9 (20 Nisan 1328), Ankara, Tutibay Yayınları, 2000
- Sarınay 1994 Yusuf Sarınay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1921-1931)*, İstanbul, Ötügen Yayınları
- Satı Bey 1329 Satı Bey, *Vatan İçin*, Kader Matbaası, İstanbul
- Smith, 2004 Antony D. Smith, *Milli Kimlik*, İstanbul, İletişim Yayınları

Funda Selçuk Şirin

- Şehabettin Süleyman 1328 Şehabettin Süleyman, “Anadolu ve Gençliğin Vazifesi”, *Türk Yurdu*, Yıl:2, Sayı:34, (21 Şubat 1328), Ankara, Tutubay Yayınları, 2000
- Şirin 2013 Funda Selçuk Şirin, “The Traumatic Legacy of the Balkan Wars for Turkish Intellectuals”, *War and Nationalism, The Balkan Wars, 1912-1913, and Their Sociopolitical Implications*, Edited by, Hakan Yavuz and Isa Blumi, The University of Utah Press, s.679-703.
- Topçu 1999 Ümmühan Topçu, *Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
- Toprak 1984 Zafer Toprak, “Osmanlı Narodnikleri Halka Doğru Gidenler”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 24 (Kış 1984)
- Toprak 1995 Zafer Toprak, “Aydın, Ulus-Devlet ve Popülizm”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Der. Sabahattin Şen, İstanbul, Bağlam Yay.
- Tunaya 1988 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, 3 Cilt, İstanbul, Hürriyet Yayınları Vakfı
- Tüccarzade İbrahim Hilmi 2000 Tüccarzade İbrahim Hilmi, *Maarifimiz ve Servet-i İlmiyemiz*, Haz. Melek Doksay Gökdoğan, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- Uçarol, 1989 Rıfat Uçarol, *Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919) Askeri Siyasi Hayatı*, İstanbul, Filiz Kitapevi
- Ülken 1992 Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul, Ülken Yayınları
- Üstel 1993 Füsun Üstel, “Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu”, *Tarih Toplum*, Sayı: 109 (Ocak1993)
- Üstel 2004 Füsun Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Üstel 2005 Füsun Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Yöntem 1935 Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin, İstanbul, Muallim Halit Kütüphanesi
- Yöntem 1962 Ali Canip Yöntem, “Devirlerden Hatıralar”, *Yakın Tarihimiz*, Sayı: 1, Cilt:1, (Mart 1962)
- Ziya Gökalp 1329a Ziya Gökalp, “Halk Medeniyeti I Başlangıç”, *Halka Doğru*, Yıl: I, Sayı: 14 (10 Temmuz 1329)
- Ziya Gökalp 1329b Ziya Gökalp, “Halk Medeniyeti II: Resmi Teşkilat, Halk Teşkilatı”, *Halka Doğru*, Yıl: I, Sayı: 19 (15 Ağustos 1329)

Funda Selçuk Şirin